

Wat staat er op het spel?

Beginselen vanuit gemeentelijke gezichtshoek.

(Negende Wibautlezing, 2 oktober 2004.)

1. Ondank is 's werelds loon: de raadsverkiezingen 1990

Dit verhaal begin ik met een stap terug in de tijd, naar het jaar 1990, voor de gemeentelijke sociaal-democratie weinig minder dan een rampjaar. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in maart verloor de Partij van de Arbeid gemiddeld ongeveer een derde van haar aanhang. Of dat nog niet erg genoeg was: in gemeenten waar de PvdA een zowel dominante als geprofileerde rol had gespeeld in de stedelijke vernieuwing, was het verlies nog groter. In Amersfoort verloor de partij zelfs de helft van al haar raadszetels. Met andere woorden, deze uitslag hield niet alleen kritiek van de kiezer in op het toetreden, landelijk, van de PvdA tot het derde Kabinet-Lubbers. De 'dreun van 1990' - want dat was het - had daarnaast alles te maken met ongenoegen over sociaal-democratisch gemeentebestuur: hoe zichtbaarder het immers was geweest, hoe zwaarder de nederlaag.

Bij velen van ons leefde een sterk gevoel van verongelijkheid, ook bij mij die, net vertrokken bij de Wiardi Beckman Stichting, nog zo trots was op onze prestaties in het gemeentebestuur en op de kracht en ideeënrijkdom van onze wethouders. Juist de jaren tachtig hadden immers een bloeiperiode laten zien in het 'wethouderssocialisme'. Velen onder u herinneren zich de namen van wethouder Annie Brouwer die samen met burgemeester Ien Dales de stad Nijmegen uit haar diepe depressie had gehaald, maar ook die van Ypke Gietema (Groningen), Jan Schaefer (Amsterdam), John Wevers (Maastricht), Adri Duivesteijn en later Peter Noordanus (Den Haag), Ralph Pans (Zaanstad), Hans Dona ('s Hertogenbosch) die allen hun stad een ander aanzien hebben gegeven, zoals dat ook gold - in het bijzonder zelfs - voor Fons Asselbergs in Amersfoort. Wat ten slotte te denken van Joop Linthorst, Roel den Dunnen en Pim Vermeulen die Rotterdam als het ware voor de tweede keer hebben 'wederopgebouwd'.

Het werd door de kiezer niet gewaardeerd en, zeker aanvankelijk, overheerste dan ook een gevoel van 'ondank is 's werelds loon'. Dat werd al snel gevolgd door een reactie die veel ernstiger was: de crisis van het naoorlogse 'wethouderssocialisme', of liever van onze gemeentepolitieke opstelling als zodanig. Alsof het probleem had gelegen bij de visie van de

Partij van de Arbeid en van haar wethouders op de taken van het gemeentebestuur in plaats van waar het werkelijk lag: ons volledig onvermogen tot communicatie met de bevolking over wat wij nodig achtten en wat de bevolking wilde of tenminste bereid was te aanvaarden. Daarvan zou Gerard van Westerloo in datzelfde 1990 een weliswaar eenzijdig maar niet onjuist beeld leveren in een ontluisterende VN-bijlage, gewijd aan de gemeenteraad van Arnhem.¹ Wij veranderden onze stijl echter niet of nauwelijks, maar gaven wel onze ambities min of meer op, wat in 1994 een tweede verkiezingsnederlaag opleverde.

Wat toen gebeurde was niet: grondig beraad over de positie van de Partij van de Arbeid in het gemeentebestuur, maar de vlucht van de partij in de nationale regering, i.c. de paarse coalitie, gedreven door de oude maar onuitroeibare illusie dat de ‘echte politiek’ alleen maar op het Binnenhof valt te bedrijven. Als partij zijn wij de gemeentepolitiek op ergerlijke wijze gaan verwaarlozen, hebben wij de afdelingen aan hun lot overgelaten en vooral gekeken of er nog ergens leuke nieuwe Kamerleden waren te vinden. Is het u ooit opgevallen hoe weinig van al die genoemde (en ongenoemde) wethouders en gedeputeerden zijn doorgedrongen tot de volksvertegenwoordiging in Den Haag, laat staan tot het ministerschap of het staatssecretariaat? Dat alles, hoewel historisch vaststaat dat de kracht van de sociaal-democratie in Nederland, maar ook daarbuiten, staat of valt met haar positie in het gemeentebestuur?

Het lijkt mij dus goed het vandaag nog eens met u te hebben over onze sterke en zwakke eigenschappen in de gemeentepolitiek; over de betekenis van de gemeentepolitiek voor de ontwikkeling van ons denken en doen op nationaal niveau; ten slotte over wat dat betekent voor en bijdraagt aan de heldere formulering van onze beginselen. Want, het moge zo zijn dat ideologie in het gemeentebestuur geen rol van grote betekenis speelt, dat wil niet zeggen dat een goed bestuurder van de gemeente het kan stellen zonder sterke overtuigingen.

2. Sterkten en zwakten van sociaal-democratische gemeentepolitiek

Uiterekend de marxist F.M. Wibaut heeft zich altijd verzet tegen de gedachte dat het socialisme in de gemeente viel te vestigen. Gemeentepolitiek van sociaal-democraten was volgens hem “democratisch gemeentebeheer”²: een bestuur dat rekening diende te houden met de belangen van alle bevolkingsgroepen in de stad en niet slechts met die van de eigen natuurlijke aanhang. De stad moest bewoonbaar blijven voor iedereen en moest zijn

pluriforme en veelkleurige karakter behouden en ontwikkelen. Het socialisme was voor groter en hoger eenheden bedoeld.

De kracht van dit democratisch gemeentebeheer was dat er voor noodzakelijke interventies – waaronder oprichting van gemeentebedrijven te algemene nutte – dikwijls ruime steun in de gemeenteraad kon worden verkregen. Er zat wel een probleem aan vast: Wibaut zelf maar ook collega's in Amsterdam en andere steden motiveerden hun voorstellen vaak met argumenten ontleend aan 'doelmatigheid'. Dat gebeurde niet ten onrechte, maar zulk een wijze van motiveren bezorgde de gemeentelijke sociaal-democratie op den duur een nogal technocratisch karakter, 'depolitiseerde' haar tot op zekere hoogte. Vervolgens werd die technocratie voor latere generaties wethouders tot een zelfstandige verleiding, met alle gevaren van dien. Alsof het niet dag in dag uit over politiek gaat.

Wie ziet niet met bewondering naar het Amsterdamse Algemene Uitbreidingsplan dat een groot deel van Amsterdam-Zuid heeft doen ontstaan en dat een integrerend deel van de stad is geworden, een stedenbouwkundige prestatie van internationaal gewicht? Ook daaraan is de naam verbonden van F.M. Wibaut. Het laat zien waartoe goed voorbereid en doordacht bestuur in staat is, gebruikmakend van het aanwezige talent in en buiten het stadhuis. Maar, men kan het ook over Kattebroek in Amersfoort hebben, waarop de sociaal-democratie trots kan zijn.

Maar, het heeft wel een soort 'Wibautcomplex' doen ontstaan. Het is zodoende de droom van iedere wethouder geworden sociaal-democraat een nieuwe Wibaut te zijn en monumentale sporen na te laten. Dit 'Wibautcomplex' is na 1945 nog aanzienlijk gestimuleerd, doordat in onze steden en dorpen eerst wederopgebouwd en vervolgens sterk geëxpandeerd moest worden. Zolang dat proces gaande was, opgedrongen door een in decennia gegroeide woningnood, was er niets aan de hand. Al werd het niet allemaal even mooi als in het Algemeen Uitbreidings Plan, ook niet in Amsterdam zelf.

De voorkeur van sociaal-democratische wethouders ging aldus wel erg uit naar de sector 'glas, staal en beton' in het gemeentebestuur, ten koste van de sociale dimensie van het gemeentebestuur of de culturele. Dat, terwijl toch niet alleen Wibaut had getoond wat gemeentebestuur door sociaal-democraten vermocht, maar ook Drees. Lag bij hem niet juist het zwaartepunt bij de sociale zorg en verheffing, bij voorbeeld ten behoeve van bejaarden en hun huisvesting?

Ik realiseer mij dat ik overdrijf en een aantal sociaal-democratische wethouders aldus te kort doe, maar het gaat mij om een beeld in hoofdtrekken: het zwaartepunt bij expansie en bouw, ook sociaal noodzakelijk; relatieve verwaarlozing van maatschappelijke zorg en welzijn en van de culturele opdracht van de stad, hoewel het eerste naoorlogse gemeenteprogramma, “De Grote Inzet” het zo niet had gewild. Dat programma uit 1946, ten dele product van het personalisme van de Doorbraak, stelde gemeenschapsvorming en burgerzin voorop. Niet toevallig: in nieuw gebouwde, frisse wijken ter vervanging van oude sloppen en stegen zou gemeenschapszin niet vanzelf ontstaan. Daarvoor zouden voorwaarden moeten worden geschapen. Wij hebben het steeds wel beseft, maar er altijd moeite mee gehad: of wij het nu over *community development* hadden, over de aanpak van ‘probleemcumulatiegebieden’ of ‘sociale vernieuwing’ dan wel over integratiebeleid. Op zijn laatst in 2002 is ons duidelijk gemaakt dat dit genre vraagstukken veel meer van onze centrale aandacht vergt.

Zou er trouwens niet veel voor te zeggen zijn als wij weer eens periodiek in het partijcongres discussieerden over een landelijk basisprogramma voor het gemeentebestuur? Want er is, naar mijn overtuiging, meer dat ons verenigt, over gemeentegrenzen heen, dan wij denken of in elk geval laten zien.

De zwakte van deze rangorde in politiek gewicht bleek toen expansie en groei moesten worden vervangen door de nadruk op beheer van stad en dorp. Nu geen begin meer bij nul, in leeg land, maar ingrijpen in bestaande bebouwing met bestaande mensen in een bestaand sociaal weefsel. Toch liep ook dat vaak nog goed af, zoals de voorbeelden van stadsvernieuwing op vele plekken hebben laten zien. Het ging dan ook om ofwel aanzienlijke woning- en wijkverbetering ofwel volledige herbouw.

Het werd pas echt moeilijk toen stadsvernieuwing tot ‘stedelijke vernieuwing’ werd: toen het ging om de aanpak van oude stadsdelen, dikwijls in of aan de rand van het stadscentrum, waar grondig moest worden ingegrepen. Oude industrie- en bedrijfsterreinen, stationsomgevingen, na de oorlog al te armoedig heropgebouwde stadscentra: zij moesten allemaal worden aangepakt om te vermijden dat stiekem weg de hele stad aan het bederf en de verloedering zou worden uitgeleverd. Dat was een primair economische opdracht, maar ook een sociale en culturele. Was er mooier taak voor de sociaal-democratische stadsbestuurder om zijn of haar tanden in te zetten? Om bovendien te tonen dat wij het, na jaren van polarisatie en slechte relaties met het bedrijfsleven, ook nog anders konden, stortten wij ons met geestdrift en niet

zonder succes op de publiek-private samenwerking. Zonder dat ging het trouwens niet. Waar hadden anders de middelen vandaan moeten komen?

Onze sterkte – want de steden zijn er een stuk beter van geworden – bleek nu ook onze zwakte: onze technocratische aanpak wekte veel maatschappelijk onbegrip en de bijbehorende beleidstaal was, zeker voor onze traditionele aanhang, onverstaanbaar geworden. Veel heil zag zij er niet in, vooral toen wij ook nog de ‘verkeerde vrienden’ kregen, in de projectontwikkeling, de aannemerij en de beleggingswereld. Goed voorbereid en doordacht gepland bestuur werd in het oog van de burger tot onuitstaanbaar en ‘megalomaan’ regentendom. Communiceren deden wij in en met de raad, niet met de mensen zelf. Dat lieten wij aan ambtenaren over.

Gerrit Schouw heeft ooit zijn proefschrift³ gewijd aan typen gemeentebestuurders: je haalt onze partijgenoten er zo tussenuit. Het zijn de politiek dominante, ietwat hard gekookte bestuurderstypes; buiten het stadhuis zijn zij echter onthand. Of, zoals de Commissie-Welschen het in ‘Lokaal ABC’ (in 1999) eufemistisch uitdrukte: “De PvdA is een partij die traditioneel sterk is gericht op de besluitvorming in de officiële politieke arena’s.” Maar ja, dat zijn niet langer de enige relevante arena’s, nog daargelaten dat wij de indruk hebben weten te vestigen dat de sociale en culturele dimensies van het gemeentebestuur ons veel minder opwinden dan bouw en inrichting van de stad.

Tot zover de harde lessen van 1990, maar nog niet overal echt geleerd. Tijd om ons af te vragen wat er in het gemeentebestuur voor ons op het spel staat.

3. De betekenis van sociaal-democratisch gemeentebestuur

Nog immer denk ik dat wij in onze kring het cruciale belang van het gemeentebestuur voor ons publieke gezag en voor onze politieke ontwikkeling ernstig onderschatten. Eerder, in 1989, heb ik al eens aannemelijk proberen te maken: (1) dat heel veel mensen in Nederland (ook daarbuiten trouwens) in de sociaal-democratie zijn gaan geloven dankzij het dagelijkse, praktische optreden van wethouders en gemeenteraadsfracties; (2) dat de belangrijke naoorlogse prestaties van de sociaal-democratie in Nederland – die wij vaak samenvatten als ‘de verzorgingsstaat’ – in hoge mate hebben voortgebouwd op eigen succesrijke bestuurservaring in de stad; (3) dat de norm van goed gemeentelijk bestuur, ook in het oog van andere politieke groeperingen, decennia lang in de praktijk is bepaald door de sociaal-democratie.⁴ Ik blijf mij dus verbazen over de slonzigheid waarmee de partij zijn lokale

bestuurstaak en zijn lokale bestuurders behandelt, alsof de fontein op het Haagse Binnenhof werkelijk het centrum van de wereld is en alsof er alleen maatschappelijke vooruitgang zal zijn als de PvdA deel uitmaakt van de regering. Intussen verliezen wij kwalitatief en kwantitatief aan gemeentelijke invloed. De norm zijn wij in elk geval niet meer.

Natuurlijk kan een meeregerende partij goed gebruik maken van in lokale ervaring opgedane probleemoplossing en natuurlijk kan zij daar haar geloofwaardigheid onder kiezers mee vergroten. Maar, dan moet er wel eerst van zulke lokale ervaring sprake zijn, moet daarin zijn geïnvesteerd en moet er vervolgens ook gebruik van worden gemaakt. Op al deze drie vlakken hebben wij sinds dat ‘rampjaar’ 1990 te veel uit onze handen laten vallen: als partij te weinig geleerd van onze lokale sterkten en zwakten; als partij te weinig geïnvesteerd in een krachtige bijdrage aan het gemeentebestuur; als partij te weinig gekeken naar zinvolle doorvertaling van lokale ervaring naar nationale of zelfs Europese programmaformulering.

Ten slotte kijken wij al jarenlang te weinig naar wat op lokaal vlak sowieso beter kan worden aangepakt dan hetzij landelijk, hetzij Europees. Dat, hoewel het mijn vaste overtuiging is dat de Europese integratie niet slechts leidt tot ‘supranationalisering’ van politieke beslissingen maar tegelijk tot onvermijdelijke decentralisatie van staat naar stad. Niet per definitie en niet over de hele linie, maar wel gemeten naar diverse belangrijke functies van het openbaar bestuur.

Voor u helemaal niet meer begrijpt waarover ik het heb: zoals Europa niet overal over gaat, maar wel over economische integratie; zoals Nederland (ook op eigen grondgebied) niet overal meer over gaat maar wel over structuurversterking en investeren in onderwijs en kennis; zo gaat de gemeente niet over alles maar in elk geval over alles wat het wonen betreft en wat daar annex aan is. Daarvoor moet een gemeente ook in hoge mate effectief en in samenhang haar gang kunnen gaan.

In een partij die groot is geworden in het lokale bestuur en die slechts groot blijft als zij in het lokale bestuur een centrale rol blijft vervullen, moeten wij het over die taakverdeling en functies grondig hebben. Dat helpt ook reuze tegen onze honderd jaar oude neiging (die ooit begrijpelijk was maar nu niet meer) om ons op te sluiten in het nationale bestuur en zowel onze rol in Europa als die in de gemeentelijke politiek te verwaarlozen.

Daarmee heb ik trouwens indirect al iets gezegd over het concept van een nieuw beginselmanifest voor de Partij van de Arbeid waarover het partijcongres in december een besluit moet nemen. In het laatste deel van mijn verhaal wil ik daar, grotendeels maar niet exclusief vanuit lokaal perspectief, een paar gedachten aan wijden.

4. Gemeentebestuur en politieke beginselen

Niet exclusief vanuit lokale ooghoek: niet voor niets staat hier vandaag iemand voor u die niet alleen de ‘advocaat’ van het gemeentebestuur is geweest, maar ook directeur van het wetenschappelijk bureau van de PvdA en lid van de Eerste Kamer. Dat biedt geen hoger gezag, maar het scheidt wel verplichtingen.

Uiteraard spreek ik over de tweede versie van het manifest, verschenen op 31 augustus 2004. De commissie Bos-Koole kiest nu, naar aanleiding van de discussie over de eerste versie, voor hoekiger formuleringen en voor meer kritiek jegens de bestaande politieke en maatschappelijke werkelijkheid. De toon is linkser geworden. Dat mocht ook wel, want de eerste versie was vaak erg weinig onderscheidend.

Beginselen moeten naar vermogen mensen en gedachten insluiten, maar het zijn en blijven, letterlijk, *partij*beginselen die dus ook dienen uit te sluiten. Het is, met andere woorden, prettig te weten wie en wat er wel en niet bij hoort. Dat doet de tweede versie beter dan de eerste, zichtbaar beïnvloed door het alternatieve manifest van Paul Bordewijk en de zijnen, onder andere gepubliceerd in *Socialisme en Democratie*⁵. Het verlangen zoveel mogelijk daarvan in de eigen opzet te integreren heeft als nadeel dat de tekst, behalve bijna twee keer zo lang, her en der ‘ouwehoerderiger’ is geworden, soms geheel onbegrijpelijk, voor mij althans, en vaak minder samenhangend.

Belangrijkste probleem dat ik met het manifest heb: wat staat er op het spel? Wat rechtvaardigt nog dat ik mij blijvend met anderen verenig in een sociaal-democratische partij? Dat is niet alleen de behoefte zich te onderscheiden. Er moet zoiets zijn als een noodzaak tot behoud van een partij als de onze; overigens al dan niet verenigd of nauw samenwerkend met andere politieke groeperingen. Als zulk een noodzaak er is, is het dan een partij met een in de kern nationaal karakter, hoezeer ook samenwerkend in Europees verband? Of zou een sociaal-democratische beweging die duurzaam effectief wil zijn primair een Europese partij moeten zijn? De tweede versie van het manifest gaat in meer internationale richting, maar veel consequenties heeft dat verder niet. Wat kan op nationaal vlak (nog) wel en wat niet meer?

Waar zullen wij vooral Europa voor nodig hebben? En waarvoor Europa ons? Dat blijven onbeantwoorde vragen.

Tweede vraagstuk dat mij bij lezing van beide versies (en van het alternatief) bezighoudt is: waar blijft tussen staat en markt de maatschappelijke zelforganisatie en wat vertrouwen wij haar toe? Er is toch meer maatschappelijk vermogen dan alleen de markt en de overheid, of niet soms? De coöperatieve beweging mag in ons land van beperkt belang zijn gebleven en de vakbeweging moge de organisatie van de sociale zekerheid wel erg sterk bij de staat hebben ondergebracht – alwaar zij niet veilig is gebleken – dat wil toch niet zeggen dat die er in onze gedachten niet meer toe doen? Juist nu anderen de markt zo vereren en nu de nationale staat zozeer verliest aan vermogen samenhang te organiseren? Welke gek heeft bedacht dat maatschappelijke zelforganisatie iets van christen-democraten is (die er op dit moment erg slordig mee zijn, trouwens) maar niet van ons?

Het zou wel eens kunnen zijn dat sociaal-democratie en vakbeweging samen moeten gaan werken aan een nieuw concept van sociale zekerheid met een zeer beperkte rol voor de staat en een veel groter beschermende en organiserende rol voor de werknemersorganisaties en voor gemeentebesturen. Dat is wel wat anders dan wat er nu in het manifest staat (in 3.2.6. Arbeid): “De organisatie van werknemers binnen en buiten de onderneming verdient waardering en ondersteuning.” In tijden als deze hebben Lodewijk de Waal en Doekle Terpstra daar erg weinig aan.

Ten slotte is er het vraagstuk van de democratie dat op zijn best weinig overzichtelijk wordt besproken (in 2.5 en 3.4). Hier speelt in het oordeel de lokale ooghoek een belangrijke rol. Het klinkt natuurlijk sympathiek: “Beslissingen worden (...) op een zo laag mogelijk niveau gemaakt [sic!]. (...). Het is aan pleitbezorgers van meer gecentraliseerd bestuur hun gelijk te tonen.” Ik vind dat geen vruchtbare benadering, omdat zij veel te gemakkelijk generaliseert en voorts voorbij gaat aan de mogelijkheid dat op hetzelfde terrein van interventie taken kunnen liggen voor de ene overheid en tegelijk andere taken voor de andere. Als het gaat om drugsbeleid dan is er een Europese taak, voorzover het gaat om de bepaling van wat verboden drugs zijn en om de bestrijding van handel in drugs. Maar er is ook een lokale taak als het gaat om begeleiding, gezondheidszorg en het gedogen van praktijken die gezondheidsschade door drugsgebruik kunnen beperken. Een autonome nationale beleidstaak zie ik eigenlijk niet of nauwelijks meer. Ik ben rooms genoeg opgevoed om gek te zijn op subsidiariteit, maar het kan geen algemene doctrine zijn, hooguit een belangrijke beoordelingsmaatstaf. Zoals het nu

is geformuleerd kan ook de meest noodzakelijke gemeentelijke herindeling worden geblokkeerd.

Het manifest wordt ook niet echt wijs uit de verhouding tussen vertegenwoordigende en rechtstreekse democratie: de paragrafen over ‘representatieve democratie’ en ‘veelzijdige democratie’ staan met elkaar op gespannen voet. Dat zal wel te maken hebben met de nogal behoudende opvattingen van Bordewijk c.s. die van rechtstreekse vormen van democratie (daaronder de rechtstreeks gekozen burgemeester) weinig moeten hebben, maar die nu in het manifest iets te veel ruimte hebben gekregen.

Dat er niet-gouvernementele *spheres of justice*⁶ kunnen bestaan met een eigen publieke opdracht en geregeerd door eigen normen, is een besef dat staatsgezinde sociaal-democraten erg veel moeite kost. Dat blijkt ook uit de zin die de kwestie van de organisatie van verantwoording wel erg bij de volksvertegenwoordiging legt. Als er één institutie in Nederland niet in staat blijkt tot delegatie van bestuur en verantwoording, dan is het onze volksvertegenwoordiging. Die impasse zouden wij moeten trachten te doorbreken.

5. Ten slotte

SDAP en Partij van de Arbeid zijn groot geworden als partij van het gemeentebestuur, vooral voorzover zij daar eenieders belang in het oog wilden houden. Ideologische discussies werden daarbij naar vermogen buiten de deur gehouden, maar zonder idealen - en dus zonder beginselen van politiek handelen – ging het natuurlijk niet. Het is steeds geweest zoals Dominic Schrijer het formuleerde in 2000: “Geen ingewikkelde discussies over principes en partij-ideologie. Wel een gezamenlijk ideaal dat goed wonen en leven voor iedereen bereikbaar moet zijn. Dit progressieve ideaal krijgt pas echt betekenis als het in de praktijk leidt tot zichtbare verbeteringen in de directe leef- en woonsituatie van mensen.”⁷

Dit citaat herinnert aan de roemruchte uitspraak van Achiël van Acker, de grote Belgische socialist en evenknie van Drees, die ooit om de jonge intellectuelen in zijn partij te jennen, zei: “J’agis d’abord, je réfléchis après.” (Eerst handel ik; daarna ga ik nadenken.) Kortom je kan en moet idealen hebben, ook in de gemeentepolitiek, maar ingewikkeld ideologisch getob is er niet voor nodig.

Onze sterkte lag en ligt in doordacht en planmatig voorbereid bestuur; de zwakte in de slechte communicatie met een mondig geworden bevolking. In recente jaren is de prioriteitsbepaling in het gemeentebestuur voorts iets te veel bepaald door `glas, staal en beton` en iets te weinig

door het belang van sociale politiek en van onderwijs en cultuur. Die laatste terreinen van lokaal overheidsbeleid zijn in de laatste vijftien jaar juist van steeds groter gewicht geworden. Maar, zo heb ik uit ervaring geleerd, die scoren in de politieke pikorde nog steeds niet erg hoog. Wie aan het belang van integratie van immigranten denkt, heeft slechts reden dat sterk te betreuren.

Als wij in onze kring spreken over onze beginselen en de daarbij behorende brandende kwesties – het mag immers weer – dan zou de plaats van de gemeentelijke democratie en de ervaring in gemeentelijke politiek daarin een prominente plaats verdienen, zo nodig in het ruimere verband van debat over de `taakverdeling` tussen Europese, nationale en lokale politieke organen. Zoals György Konrad schreef in `De Stenen Klok`: “De tijd van overmoedige huzarenstukjes was voorbij, we konden weer de eeuwige dingen gaan onderzoeken, bijvoorbeeld... onze eigen stad.”

Joop Th.J. van den Berg

Alphen aan den Rijn, 10 september 2004.

---

¹ In bewerkte vorm terug te vinden in: Gerard van Westerloo, Arnhem, het gesloten circuit, in : Idem, *Niet spreken met de bestuurder*, Amsterdam 2003, 69-115. Eind jaren tachtig vormden de troebelen in de Arnhemse PvdA een bron van tobberig beraad in het dagelijks bestuur van de partij. Ik heb toen wel eens gesuggereerd de Arnhemse afdeling af te staan aan de SPD.

² F.M. Wibaut, *Levensbouw, mémoires*, Amsterdam 1936, 247-266.

³ A.G. Schouw, *Bestuursstijlen van Wethouders, functioneren in de praktijk*. (diss. Leiden), Den Haag 1996. Zie ook de bewerking van dit proefschrift in samenwerking met P.Tops, *Stijlen van besturen*, Amsterdam/Antwerpen 1998. De typologie van, in het bijzonder, sociaal-democratische gemeentebestuurders komt terug in het rapport van de partijcommissie-Welschen: *Lokaal ABC, naar een aantrekkelijk, betrouwbaar en communicatief lokaal bestuur*, CLB-cahier-reeks, nr.2, Amsterdam 1999. Een nieuwe stijl van besturen wordt gerepresenteerd en uiteengezet door Paul Depla, wethouder in Nijmegen, in een artikel in *NRC-Handelsblad*, 7 september 2004.

⁴ J.Th.J. van den Berg, “Het stille werk van spitten en zaaien”, in: *Honderd jaar lokale sociaal-democratie, verleden, heden, toekomst*, Maastricht 1989, 3-16.

⁵ Paul Bordewijk e.a., Inzake de beginselen van de PvdA, in: *Socialisme en Democratie*, 61 (2004), 7/8, 64-74.

⁶ Michael Walzer, *Spheres of Justice: A Defence of Pluralism and Equality*, Oxford 1983.

⁷ Dominic Schrijer, Praktische progressieve politiek op rozen, in: *Proeflokaal, tijdschrift voor lokaalbestuurders*, nr. 6, november 2002, 15-21.

Personalía:

Joop van den Berg (1941) is hoogleraar in Leiden (parlementaire geschiedenis) en in Maastricht (parlementair stelsel). Hij was van 1996 tot 2002 directievoorzitter van de VNG en voordien, van 1981 tot 1989, directeur van de Wiardi Beckman Stichting. Van 1992 tot 1996 was hij lid van de Eerste Kamer, waarvan het laatste jaar als fractievoorzitter. Hij is voorzitter van de commissie kandidaatstelling van de Partij van de Arbeid.